

БІНАРНІ ВІДНОШЕННЯ — взаємозв'язки між двома поняттями чи об'єктами будь-якої природи. У філософії розрізняють поняття «відношення» та «зв'язок» (хоч у деяких мовах це передається одним словом: англ. — relation, нім. — Beziehung). Поняття «зв'язок» передбачає безперервність у часі чи просторі (часово-просторові контакти): такими є різноманітні зв'язки у природі та суспільстві, коли зміна одного об'єкта зумовлює зміни в ін. об'єкті. Відношення (на протизв'язкам, взаєминам, ставленням) — дія мислення, в якому ті чи ін. поняття, уявлення або об'єкти будь-якої природи певним чином зіставлені (лат. relatio rationis — відношення розумове). Укр. слово «відношення» більшою мірою відповідає цьому поняттю, оскільки щодо взаємин між людьми та групами людей, використання слова «відносини» містить відтінок штучності. Зіставлення у мисленні дає багато типів відношення: кількісні («більше»–«менше»), якісні («краще»–«гірше»), просторові, часові, відношення послідовності (в часі чи просторі), подібності, представлення, тотожності, симетричності, пропорційності. Часто термін «відношення» у філософії поширюють також на зв'язки, взаємини й ставлення, оскільки за формал. підходу (кровний зв'язок — «А є родичем Б») доцільно розглядати як відношення (нехтуючи розрізненням зв'язку та відношення). Поняття чи об'єкти, які перебувають у певному відношенні, називають членами (носіями) відношення. Їх може бути необмежена кількість. Важливе місце в розумовій діяльності людини займають бінарні та тринарні відношення. Розглядаючи становлення люд. інтелекту в філогенезі чи онтогенезі, можна дійти висновку, що Б. в. — перша й засаднича розумова дія, оскільки такі

взаємозв'язки є основою будь-якого розрізнення. До перших розрізнень належить фіксування присутності-відсутності чогось. Не дивно, що двозначна логіка (в якій твердження оцінюється як істинне або хибне) стала першою серед логік, розроблених у зх. філос. традиції. У 20 ст. Б. в. опинилися в центрі уваги передусім у двох напрямках мислення: а) у Булевій алгебрі, кібернетиці та побудові дигітал. комп'ютерів; б) у структур. дослідженнях (структурна лінгвістика й антропологія). У філософії Б. в. представлено опозицією понять «буття-небуття», «образ (репрезентація)-реальність», «реальність-ілюзія», «добро-зло», «необхідність-випадковість», «можливість-дійсність» тощо. Велика роль, яку поняття «одиноці», «двійки», «трійки» відіграють у релігії, культурі, філософії, науці, зумовлена онтологічно — особливостями світу, в якому живемо. Найважливіша характеристика життєвого середовища — наявність або відсутність чогось (життя і смерть, наявність чи відсутність води, їжі, загрози тощо). Перше розрізнення, перший крок у пізнанні передбачає зіставлення, протиставлення чи порівняння (тобто наявність двох членів відношення). Проміж. стан між життям і смертю, між наявністю й відсутністю чогось є чимось, що майже вилучається внаслідок своєї ненадійності чи короткочасності. Одиночність — певний індивід, окреме, ціле. Двійка — перший і найпростіший вид поділу, взаємодії та зв'язку. Напр., поділ організмів на статі (батько й мати як джерело нового життя тощо). Тринарне відношення є наступ. кроком (мати — батько — дитина), хоча Б. в. містить (часто неявно) тринарне відношення.

В. С. Лісовий

Бібліографічний опис:

Бінарні відношення / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-40994>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).